

Geliş Tarihi / Received Date
12.07.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date
19.08.2022

Göçer Kültürün Oluşumunda Çevresel ve Kültürel Dinamikler

Environmental and Cultural Dynamics in the Formation of Nomadic Culture

Emsal KOÇERDİN ÖZTÜRK¹

Öz

Yerleşik toplulukların teknoloji, sanat, ekonomi gibi kültürü oluşturan unsurları arkeolojik kazılarda gün yüzüne çıkarılan pek çok kültür varlığı ve eğer varsa yazılı kaynaklar sayesinde açığa çıkarılabilmektedir. Ancak göçer topluluklar söz konusu olduğunda, hafif malzemelerden yapılan geçici barınaklar, sadece taşımaya elverişli az sayıda maddi unsur ile tanımlanan “görünmez topluluklar” oldukları yolunda bir önyargı ile karşılaşmaktadır. Bu önyargılar sonucunda ya yerleşimlerdeki negatif unsurlar ya yerleşikler tarafından kaleme alınmış yazılı kaynaklar ya da etnoarkeolojik araştırmalar yoluyla göçer kültür anlaşılmaya çalışılmıştır. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalında, Prof. Dr. Mehmet Işıklı danışmanlığında yürütülmekte olan “Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Göçer Kültürün Arkeolojik Kanıtları: Etnoarkeolojik Bir Çalışma” başlıklı doktora tezi kapsamında yürütülen çalışmalar sırasında karşılaşılan önemli sorulardan biri “modern göçer toplulukların antik dönem kültürlerini ne derecede yansıtacağı” olmuştur.

Bu makalede, tüm bu bilinmezliklerin ve soruların cevabını aramaya başlamak için ilk adım olarak “kültür nedir” sorusu seçilmiştir. İnsanlığın üretim ekonomisine geçiş sürecinde yaşadığı büyük dönüşümde coğrafyanın insanlara sunduğu olanak ve kısıtlılıklar incelenmiştir. Sosyal yapının oluşumunda coğrafyanın etkisine ek olarak toplumun sahip olduğu bilgi, teknoloji ve inançlar ile çevre kültürlerden aldıkları etkilerin önemine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler Kültür, Kültürün unsurları, Coğrafya, Sosyal yapı, Pastoralizm.

Abstract

The elements that make up the culture of the settled communities such as technology, art, economy can be revealed by many cultural assets unearthed in archaeological excavations, and, if any, through written sources. However, in the case of nomadic communities, there is a prejudice that temporary shelters made of lightweight materials are “invisible communities” defined by only a small number of material items available for

¹ Öğr. Gör., Batman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, Batman/TÜRKİYE, E-mail: emsal.kocerdin@batman.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3828-1165

transportation. As a result of these prejudices, the nomadic culture has been tried to be understood either through negative elements in the settlements, written sources written by the settlers, or through ethnoarchaeological research. One of the important questions encountered during the studies carried out within the scope of the doctoral thesis titled "Archaeological Evidence of Nomadic Culture in the Southeastern Anatolia Region: An Ethnoarchaeological Study", which is carried out under the supervision of Prof. Dr. Mehmet Işık at the Department of Archaeology of the Institute of Social Sciences, Atatürk University, was "to what extent modern nomadic communities will reflect the ancient cultures".

In this article, the question "what is culture" has been chosen as the first step to start looking for answers to all these unknowns and questions. The possibilities and limitations that geography offers people in the great transformation that humanity has experienced in the process of transition to a production economy have been examined. In addition to the effect of geography in the formation of social structure, the importance of the knowledge, technology and beliefs of the society and the effects of the surrounding cultures are mentioned.

Keywords Culture, Elements of culture, Geography, Social structure, Pastoralism.

Giriş

Ana hatlarıyla insanlık tarihine bakıldığında, Paleolitik Çağ'da toplayıcılıkla yaşamlarını sürdüren "sürü/grup/takım" (Aleksyev, 1993: 60, 293–295; Özbudun & Uysal, 2015: 127–130; Şenel, 2014: 91–94) olarak adlandırılan insan toplulukları zamanla bilgi ve alet üretim becerilerini artırarak avcılıkta gelişme kaydetmiş ve birkaç milyon yıl avcı-toplayıcılık ile yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Av hayvanlarını ve çevredeki bitki türlerini izleyerek ve inceleyerek geçen bu avcı-toplayıcı süreç sırasında edindikleri bilgiler insanlık tarihinin en önemli aşamalarından birinin doğmasına ve yaşam tarzının tamamen değişmesine neden olmuştur. "Evcilleştirme" başlığı altında toplayabileceğimiz, hayvanların ve bitkilerin ehlileştirilmesi sonucu sağlanan gıda istikrarı, üretim fazlasını depolamaya ve nüfus artışına yol açmış, yerleşik hayata geçilmiş, tarımla ve ticaretle uğraşarak şehirler kurulmuş, yazı keşfedilmiş ve tüm bilgi gelecek kuşaklara aktararak günümüze kadar uzanan ve *uygarlık* dediğimiz teknolojik gelişimler sağlanmıştır (Koçerdin Öztürk, 2018: 125, 2021: 500; Peters et al., 2005: 96).

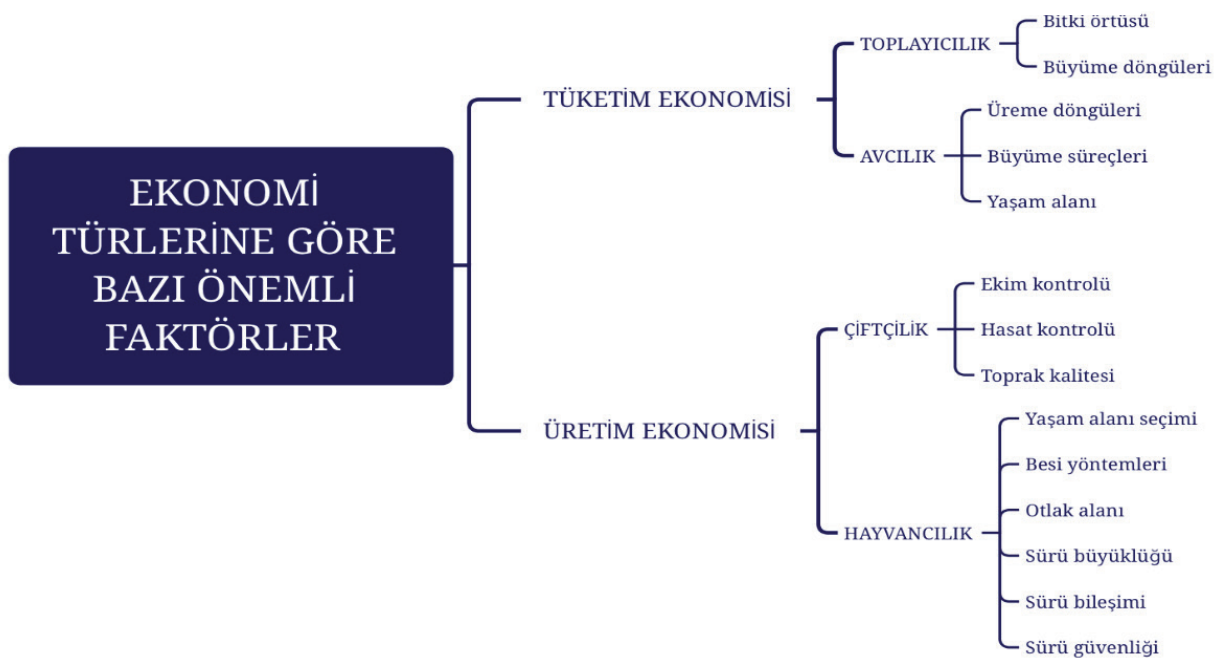
Bu noktada, "bu değişimler veya gelişimler neden ve nasıl gerçekleşmiştir?" sorusu öne çıkmaktadır.

Her toplum varlık süresi boyunca farklı nedenlerden kaynaklı olarak çeşitli sorunlarla karşılaşır. Toplumun üyeleri ise bu sorunlar karşısında fiziksel ve sosyal çevrenin olanaklarına bağlı olarak farklı çözüm yolları aramaya başlar. Bulunan bu yolların bir kısmı sadece o durumu çözmeye veya değiştirmeye yarar ancak farklı sorunlar için ufuk açıcı ve dönüştürücü olamaz. Oysa bazı çözümler yeni ilerleme yolları sunması açısından geleceğe de yön verici olacaktır. Bulunan çözümler, ister günü kurtarmaya isterse de geleceği oluşturmaya yönelik olsun, her biri, toplumların veya toplum üyelerinin birbirlerinden farklılaşmasına neden olur (Hole, 2009: 268; Toynbee, 1978: 41–42). Tüm bu iç ve dış etkenlerle, sürekli olarak farklılaşan toplumu anlamının yolu, kültürün doğduğu fiziksel koşulların, toplumun geçmişinden ve çevre kültürlerden etkilenerek gelişen kültürel örüntülerin ve bunların tarihsel gelişiminin birlikte anlaşılmasıyla mümkündür (Forde, 1963: 464–465).

Kültürü Oluşturan Etkenler

Dış etkenlerden en önemlisi olan *fiziksel koşullar* yani *coğrafya*, en çarpıcı özellikleriyle, üzerinde yaşayan canlılara farklı olanaklar ve kısıtlılıklar sunmaktadır. Doğa, üzerinde yaşayan bitki veya hayvanların türlerini, özelliklerini ve verimliliklerini belirlerken üretilen ürünlerden kullanılan malzemeye, barınmadan giyim tarzına ve hatta topluluğun fizyolojik ve psikolojik özelliklerine kadar çok farklı alanlarda önemli olup *etnik yapıyı* oluşturur. Toplayıcılıkla geçinen bir grup için bitki örtüsü, bu bitkilerin büyüme döngüleri ve besin değerleri gibi faktörler önemliken (**Tablo 1**); avcı bir toplumda bu bitki örtüsüne uygun olan hayvanların üreme ve büyüme süreçleri önem kazanır. Yaban keçisi gibi yüksek, dağlık alanlarda yaşayan ve ekonomik önemi olan hayvanların yaşam alanlarına erişim önemliken bu türlere daha kolay ulaşmak amacıyla onları kontrol altında tutmak için uygulanacak stratejiler de yine coğrafi özelliklere bağlı olarak belirlenmek zorundadır. Çiftçilik ve çobanlık ise bu ikisinden de karmaşık süreçler, teknolojiler ve adaptasyon gerektirmektedir. Çiftçilikte ekim ve hasadın kontrolü, toprak kalitesinin düşmesinin önlenmesi ciddi bir organizasyon gerektirmektedir (Cribb, 2004: 23–24; Ekvall, 1968: 4–11; Fischer et al., 2001: 7–8; Gaastra et al., 2021: 54–57; Hole, 2009: 6–8). Çobanlıkta ise besi yöntemlerinden sürünün yaşam alanı seçimine, ekili araziler veya meraların kullanımından sürü büyüklüğü, bileşimi ve güvenliğine kadar pek çok unsur kontrol altında tutulmalıdır. Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi gibi yarı kurak bölgelerde, sürülerin su ve otlak alanlarına erişimi, bu otlakların kullanım zamanları, bitki örtüsünün hangi türler için elverişli olduğu ve yerleşik sürülerin ek yem ihtiyacı gibi unsurlar coğrafya tarafından belirlenmektedir (Barclay, 2015: 104; Cribb, 2004: 27; Ekvall, 1968: 18–19; Ersoy, 2003: 680; Forde, 1963: 401; Khazanov, 1980: 8–11; Kottak, 2008: 280; Lee & DeVore, 1987; Miller & Marston, 2012: 100; Monahan, 2000: 7; Stein, 2005: 69).

Tablo 1. Ekonomi türlerine göre bazı önemli faktörler.

Coğrafya aynı zamanda yaşam alanındaki diğer kültürlerle bağlantı ya da engellerin durumunu da belirlemektedir. Yüksek sıradağlar kültürel etkileşimin önünde bir engel olabileceği gibi bu dağlar arasındaki geçitler ilişkilerin artması anlamına da gelebilmektedir. Fırat ve Dicle nehirleri gibi sıradağlar aşan su yolları ve bu sayede oluşan vadiler kültürel ilişkileri artırabileceği gibi uygun yaşam alanları da sunabilmektedir.

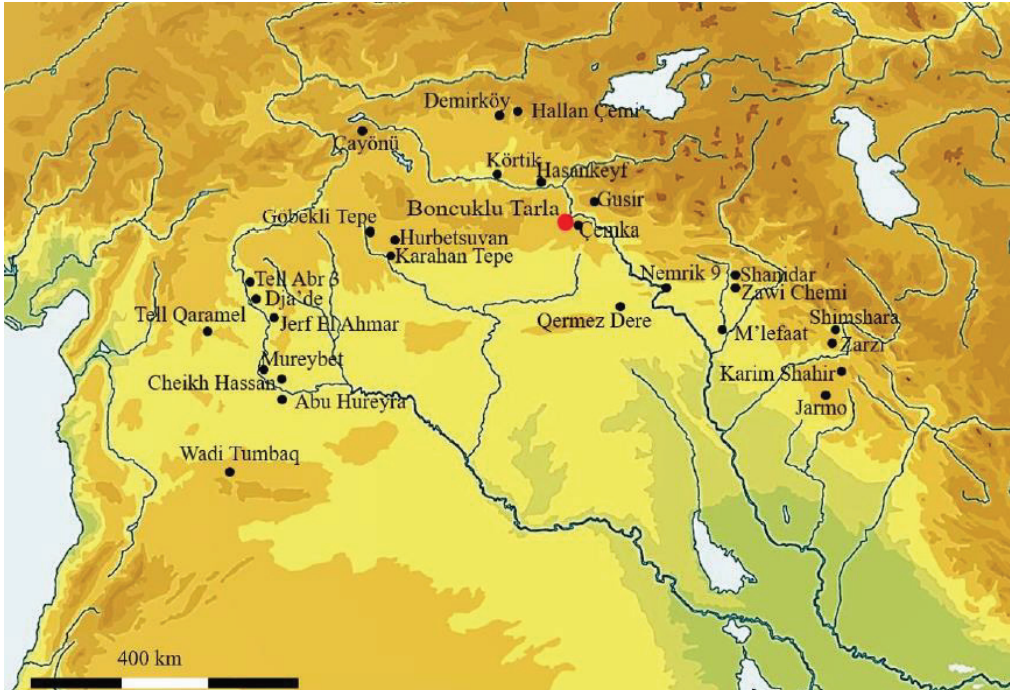
Coğrafya, iklim, bitki örtüsü ve hayvan çeşitliliği gibi çevresel özelliklere insanın verdiği tepki olan *ekolojik adaptasyon*, toplumun teknik donanımına da bağlı olarak gelişen dinamik bir süreçtir. *Ekolojik baskı* ise bu uyum sürecinde sadece bir aşamadır. MÖ 12.000 dolaylarında Son Buzul (Würm) Çağı'nın sona ermesini takiben küresel ısınma, buzulların erimesi ve deniz seviyesinin yükselmesi ile ortaya çıkan ılıman koşullar sırasında hayvan ve bitkiler ılıman bölgelerde yayılmış ve bu bolluk süreci, avcı-toplayıcılar üzerindeki nüfus baskısını ve hareket zorunluluğunu ortadan kaldırmış olmalıdır. Ancak Younger Dryas (MÖ yaklaşık 10.800-9600) sırasında bu koşullar değişmiş, ılıman iklim yerini soğuk ve kurak bir iklime bırakarak topluluklar üzerinde ekolojik bir baskı oluşturmuştur. Yabani besin kaynaklarındaki kısıtlama, önceki dönemin olumlu koşulları sonucunda artan nüfus için yetersiz kalmış bu da besin depolama gibi farklı uyum süreçlerini zorunlu kılmış olmalıdır. Besin depolama yerleşikliği, yerleşiklik yabani bitkisel kaynakların tükenişini, bu da bitkileri kültüre almayı tetikleyen zincirleme bir süreci ortaya çıkarmış olmalıdır. Yarı kurak iklime sahip Yakındoğu'da çiftçilik uygulamalarının risklerine karşı gıda çeşitliliğine ihtiyaç duyulması en eski geçim uygulamalarından biri olan avcılığın yetiştiriciliğe dönüşmesinde tetikleyici bir rol oynamıştır. Ancak bu dönüşümde, bölgenin iklimsel özellikleri nedeniyle, ilk olarak susuzluğa yani kuraklığa en dayanıklı tür olan keçiler, yaşadıkları dağlık bölgelerden alınıp yerleşim çevresindeki alanlarda kontrol altına alınmışlardır. Yani, çevresel koşullar ne denli zor olursa olsun, yiyecek kaynağı yeterliyse, ekolojik baskı ile başa çıkılabilmekte, eğer yetersizse de koşullara uygun farklı bir yaşam biçimi oluşturulabilmektedir. Ancak yukarıda da açıklandığı gibi, yaşam biçimleri sabit ve değişmez değildir. Bitki örtüsünden hayvan çeşitliliğine kadar değişen faktörler bir araya gelerek *birlikte evrim* olarak adlandırılan, çiftçiler-çobanlar-hayvanlar arasındaki ilişki neticesinde her bölgede kendi yolunu çizmektedir (Balıkcı, 1987: 82; Çıvgın, 2019: 97; Emiroğlu, 2003: 851; Emra et al., 2022: 390; Haviland et al., 2008: 312-321; Hole, 2009: 268-269; Lösch et al., 2006: 181; Sagona & Zimansky, 2015: 33, 36).

Her ne kadar coğrafi özellikler ve doğal kaynaklar bir ekonomik modelin oluşumunda önemli bir faktör olarak karşımıza çıksa da fiziksel çevre ve insan arasında yer alan önemli bir unsur daha bulunmaktadır. Bu unsur da bir toplumun üyelerinin sahip olduğu içsel ve dışsal davranış kalıpları (Toynbee, 1978: 45) olarak tanımlanabilen, bilgi ve inançtan oluşan davranış ve düşünceler bütünü olan *kültürdür* (Braidwood, 2008: 44; Forde, 1963: 463; Haviland et al., 2008: 103; Kottak, 2008: 46-54; Lavenda & Schultz, 2019: 41; Swidler, 1986: 273, 277).

Kültür, doğal çevreye uyarlanabilen, değişebilen bir unsur olsa da bu değişim ve uyarlanmanın boyutunu inançlar, fikirler ve gelenekler yani *sosyal öğrenme* belirlemektedir. Kullanılan eşyalar, oturlan konutlar, üretilen aletler doğrudan doğanın kaynaklarından elde edildiğinden *çevre ve maddi kültür* arasında yakın bir ilişki mevcuttur ancak kültürü oluşturan etkenler sadece bunlarla sınırlı değildir. Tarihsel ve sosyolojik faktörler, toplumun geçmişten getirdiği bilgi ve kültürel eğilimler ile

dışarıdan ulaşacak her türlü yeni kavram ve donanım kültürel gelişme için bir alan sağlar ya da onu sınırlar. Bu iç ve dış sınırlamalarla karşılaşan bir insan topluluğu ya bu durumla mücadele eder ya da ona uyum sağlar. İşte bu süreç de antropoloji literatürüne *kültürel uyarlanma* olarak girmiştir. (Emiroğlu, 2003: 851; Forde, 1963: 463–464; Hole, 2009: 268–269; Lavenda & Schultz, 2019: 42; Toynebee, 1978: 43–44).

Her ne kadar fiziksel koşullar, kültürü etkileyen unsurlardan biri olsa da toplumların, aynı çevresel olanak veya kısıtlamalara aynı şekilde cevap bulacakları yönünde bir genelleme beklenmemelidir. Aynı şekilde, coğrafya, ekonominin yapısını açıklamada önemli bir unsur olsa da yetersiz kalmaktadır. Belirli bitki veya hayvan türlerinin avlanma veya yetiştirilme biçimleri, belirli bir konut yapım tekniği, belirli bir inanç biçimi, tek başına veya birkaç tanesi birleştiğinde bile o toplumun modelini tam olarak tanımlayamamaktadır. Tüm bu bilgilerin, o kültürün tarihsel süreci ile birleştirilmesi zorunludur. Örneğin iklimsel değişimlerin de bir faktör olduğu ve Epi-Paleolitik Çağ ile birlikte karşımıza çıkan, bir bölgede uzun süreli konaklama ve bunun tetiklediği üretim değişiklikleri, ilk köy yerleşmelerini ortaya çıkarmıştır. Komünal bir yaşam süren avcı-toplayıcılar ise bu yeni yaşam biçiminde, örneklerini mimarideki değişimden anlayabileceğimiz, daha bireysel ve merkezde çekirdek ailenin yer aldığı bir sosyal yapılanmaya dönüşmüştür (Sagona & Zimansky, 2015: 33). Buna verilebilecek bir başka örnek ise hayvan evcilleştirme sürecindeki erken evrelerde, tutsak edilen hayvanların otlatılması ve beslenmesi sırasında duyulan ekili ürün ihtiyacıdır. Bu durum ekilen alanların artmasına neden olmuş bu da bölgedeki yabani hayvan popülasyonunda bir düşüşe neden olmuş olmalıdır (Monahan, 2000: 10). Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı gibi yaşanan her değişim/gelişim kendinden önceki sürecin olumlu ya da olumsuz etkilerine verilen tepkilerden meydana gelmektedir.

Görsel 1. Yerleşik hayata geçiş sürecinde Kuzey Mezopotamya'dan bazı yerleşimler (Çiftçi vd., 2021)

Ancak uyarlanma süreci incelenirken, hiçbir topluluğun tam bir izolasyon içinde yaşamadığı, diğer kültürlerden etkiler aldığı ve bu etkileri dönüştürdüğü unutulmamalıdır. *Kültür transferi* ya da *yayılma* olarak adlandırılan bu kavram, sınırları tam olarak çizilemeyen bir olgudur ve ana kaynaktan uzaklaştıkça bulanıklaşmaktadır. Yayılma, yalnızca uygun çevre ve koşullarda doğal olarak ilerleyen bir süreç olmayıp yeni bilginin eskiler ile bütünleşmesi gerekmektedir yani her bilgi önceden var olan kalıba göre uyum sağlar ve dönüşür. Böylece genel karakteri ne kadar benzer olursa olsun, herhangi bir uygulama yeni kültürde farklı bir rol oynayacaktır. *Fiziksel mesafe* yani uzaklık veya yakınlık ise toplumlar tarafından herhangi bir kültürün tüm unsurlarıyla benimseneceği anlamına gelmez (Forde, 1963: 6–7, 464–465; Haviland et al., 2008: 103–139). Örneğin mimari ve taş alet endüstrisine dayanarak Kuzeybatı Zagros Bölgesi'nin etkilerinin baskın olduğu Boncuklu Tarla Höyüğü'nün yaklaşık 500 m uzağındaki çağdaşı Çemka Höyükte (**Görsel 1**) Suriye etkilerinin görülmesi, kaynak kültürün etkisinin uzun süre devam ettiği ve mesafenin kültür üzerinde sınırlı etkisi olduğunu ispatlamaktadır (Çiftçi vd., 2021: 61–62). Ancak Akeramik Neolitik Çağ kamusal yapılarının Güneydoğu Anadolu özelinde çok benzer özellikler göstermesi, inanç sistemi ile ilgili uygulamaların diğer teknolojik ve ekonomik unsurlardan daha belirleyici ve daha az uyarlanabilir olduğunu göstermektedir.

Bir sosyal sistemi veya toplumu tanımlamak için tüm bunlara ek olarak, üretim ilişkilerini ve mülkiyet konusunu incelemek de gerekmektedir. Kuru tarımın risklerinden kaçınmak için bir yol sunan sulama sistemlerinin gelişmesi kolektif mülkiyeti ve istikrarlı bir devlet yapılanmasını sağlamıştır. Ancak bu sistemin sürekliliği toplumsal iş bölümünün yaygınlaşmasına, bu iş bölümünü denetleyen ve yönlendiren kurumsal mekanizmaların güçlenip zenginleşmesine ve toplumun geri kalanının ise yoksullaşması ve mülksüzleşmesine yol açmıştır. Ayrıca, bu iş bölümü çiftçilerle çobanların ayrışmasına ve sonunda çobanların yerleşimlerden koparak göçer bir yaşamı seçmelerine neden olmuştur. Sürü sahibi çobanlar, ürünlerini satmak ve üretmedikleri malları satın almak için kentlerin üretim birimlerine ihtiyaç duymuştur. Bunun karşılığında ise kentli insanlar, göçerlerin yaşam alanlarındaki şifalı aromatik bitkileri, süt, süt ürünleri ve yün gibi ikincil üretim ürünlerini temin etmişlerdir (Barclay, 2015: 104; Bates, 2009: 191, 193; Ersoy, 2003: 680; Forde, 1963: 401; Khazanov, 1981: 145, 2009: 120; Kottak, 2008: 280; Lees & Bates, 1974: 188; Melikichvili, 1974: 79–80; Stein, 2005: 69).

Sonuç ve Öneriler

Bir toplumu tanımak, onu oluşturan tüm faktörleriyle birlikte kültürü anlamaktan geçmektedir. Özellikle de göçer kültür gibi maddi delillerin araştırılmasında bazı doğal ve kültürel zorlukların bulunduğu bir alanda çalışma yapılırken *kültür* kavramının tanımı daha önemli bir konumda yer almaktadır.

İlk olarak kültürün oluştuğu coğrafyaya hakim olunmalıdır ki onun sunduğu olanaklar ve içerdiği kısıtlamalar hem tüm maddi kanıtların temelini oluşturacak hem de bu kanıtların kullanım biçimlerini belirleyecektir. Pastoralizm özelinde değerlendirilecek olursa yetiştirilecek hayvan türlerinin seçiminden hareket kalıplarına, kullanılan barınak tipinden konaklanacak süreye kadar tüm unsurlar coğrafya ve buna bağlı olarak iklim ile belirlenecektir. Aynı zamanda çevre kültür bölgeleriyle bağları ya da düşmanlıkları kuracak olan da yine coğrafyanın toplum üzerindeki etkisidir. Ancak coğrafya ve

bunun maddi etkileri bir toplumun biçimlenmesinde tek faktör değildir. Ekolojik ve kültürel adaptasyon sonucu topluluk kendi koşullarına uygun bir yaşam düzeni oluşturacak ve tüm iç ve dış etkileri bu düzen içerisinde eriterek gelişecektir. Ancak inanç sistemi gibi bazı unsurlar o denli güçlüdür ki yaşam tarzının tamamını olmasa da düşünce sistemini kökten değiştirebilmektedir. Yeni inanç sistemi ile ilgili dünya görüşü ve buna bağlı ritüeller o kadar belirleyicidir ki ekonomik ya da teknolojik özellikler devam etse de bu özelliklerle birlikte oluşan eski inanç sistemi tamamen yaşamdan çıkarılabilmektedir.

Bu makalede kültürün oluşumunda etki eden faktörler incelenmiş olup sonucunda kültürün aslında yerel ve özel bir kavram olduğu ve özellikle göçer kültür gibi yazılı kaynakların yani birinci elden bilgilerin henüz bulunmadığı bir yaşam biçimini incelerken çalışmaların coğrafi olarak kısıtlı ama içerik açısından çok kapsamlı tutulması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

“Göçer Kültürün Oluşumunda Çevresel ve Kültürel Dinamikler” başlıklı makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Alekseyev, V. P. (1993). *İnsan Türünün Kökeni ve Gelişimi*. Sosyal Yayınlar.
- Balıkçı, A. (1987). The Netsilik Eskimos: Adaptive Process. In R. B. Lee & I. DeVore (Eds.), *Man the Hunter - The first intensive surveys of a single, crucial stage of human development - man's once universal hunting way of life* (Eleventh, 78–82). Aldine de Gruyter.
- Barclay, H. (2015). *Efendisiz Halklar: Bir Anarşi Antropolojisi* (Çev. Zarife Biliz (ed.)). Sümer Yayıncılık.
- Bates, D. G. (2009). *21. Yüzyılda Kültürel Antropoloji: İnsanın Doğadaki Yeri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Braidwood, R. J. (2008). *Tarihöncesi İnsanları*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Çiftçi, Y., Özkan, K., & Kodaş, E. (2021). Boncuklu Tarla Güneydoğu Alanı Çanak-Çömleksiz Neolitik A Evresi Mimarisi ve “Nemrik Kültürü” Sorunsalı. *Aras Türkiye Eski Yakın Doğu Araştırmaları Dergisi*, 3, 54–70.
- Çıvgın, İ. (2019). Kuzey Mezopotamya ve Kuzey Levant'ta Geç Neolitik 1-2 (MÖ. 7000-6300): Geçim Ekonomisi, Maddi Kültür, İlk Çanak-Çömlekler ve Kültürel Temas. *Current Research in Social Sciences*, 5(2), 95–129. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.30613/curesosc.525427>
- Cribb, R. (2004). *Nomads in Archaeology* (First). Cambridge University Press. <https://www.cambridge.org/core/books/nomads-in-archaeology/85C63B8694E11FE011D27E5565F5A934>

- Ekvall, R. B. (1968). *Fields on the Hoof: Nexus of Tibetan Nomadic Pastoralism*. Holt, Rinehart and Winston, Inc. <https://archive.org/details/fieldsonhoofnexus0000ekva/page/n5/mode/2up>
- Emiroğlu, K. (2003). Uyarlanma. In *Antropoloji Sözlüğü* (p. 851). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Emra, S., Benz, M., Siddiq, A. B., & Özkaya, V. (2022). Adaptions in subsistence strategy to environment changes across the Younger Dryas - Early Holocene boundary at Körtiktepe, Southeastern Turkey. *The Holocene*, 32(5), 390–413. <https://doi.org/10.1177/09596836221074030>
- Ersoy, E. (2003). Pastoralizm. In *Antropoloji Sözlüğü* (pp. 678–681). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Fischer, G., Shah, M., van Velthuisen, H., & Nachtergaele, F. O. (2001). *Global Agro-Ecological Assessment For Agriculture in the 21th Century: Methodology And Results*. <http://pure.iiasa.ac.at/id/eprint/6413/1/XO-01-001.pdf>
- Forde, C. D. (1963). *Habitat, Economy and Society (A Geographical Introduction to Ethnology)*. E.P. Dutton & Co.
- Gaastra, J. S., Welton, L., de Gruchy, M., & Lawrence, D. (2021). Landscapes, climate and choice: Examining patterns in animal provisioning across the Near East c. 13,000-0 BCE. *Quaternary International*, 595, 54–87. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.quaint.2021.03.045>
- Haviland, W. A., Prins, H. E. L., Walrath, D., & McBride, B. (2008). *Kültürel Antropoloji*. Kaknüs Yayınları.
- Hole, F. (2009). Pastoral Mobility as an Adaptation. In J. Szuchman (Ed.), *Nomads, Tribes, and the State in the Ancient Near East - Cross-disciplinary Perspectives* (pp. 261–283). Edwards Brothers.
- Khazanov, A. M. (1980). The Size of Herds Among Pastoral Nomads. *Nomadic Peoples*, 7, 8–13.
- Khazanov, A. M. (1981). Myths and Paradoxes of Nomadism. *European Journal of Sociology*, 22(1), 141–153.
- Khazanov, A. M. (2009). *Specific Characteristics of Chalcolithic and Bronze Age Pastoralism In The Near East*. In J. Szuchman (Ed.), *Nomads, Tribes, and The State In The Ancient Near East. Cross-Disciplinary Perspectives* (pp. 119–127). The Oriental Institute Of The University Of Chicago.
- Koçerdin Öztürk, E. (2018). Pastoralizm ve Doğu Anadolu. *Bingöl Üniversitesi Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 125–135.
- Koçerdin Öztürk, E. (2021). *Arkeolojide Göçerlik Sorunsalı Üzerine*. In M. A. Yılmaz, B. Can, & M. Işıklı (Eds.), *Anadolu Arkeolojisiyle Harmanlanmış Bir Ömür - Mehmet Karaosmanoğlu'na Armağan* (pp. 499–513). Bilgin Kültür Sanat Yayıncılık.
- Kottak, C. P. (2008). Antropoloji - İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış. In *Ütopya Yayınları* (2. Baskı). Ütopya Yayınevi.

- Lavenda, R. H., & Schultz, E. A. (2019). *Kültürel Antropoloji - Temel Kavramlar* (2nd ed.). Doğu Batı Yayınları.
- Lee, R. B., & DeVore, I. (1987). *Problems in the Study of Hunters and Gatherers*. In R. B. Lee & I. DeVore (Eds.), *Man the Hunter - The first intensive surveys of a single, crucial stage of human development - man's once universal hunting way of life* (Eleventh P, pp. 3–12). Aldine de Gruyter.
- Lees, S. H., & Bates, D. G. (1974). The Origins of Specialized Nomadic Pastoralism: A Systemic Model. *American Antiquity*, 39(2), 187–193.
- Lösch, S., Grupe, G., & Peters, J. (2006). Stable Isotopes and Dietary Adaptations in Humans and Animals at Pre-Pottery Neolithic Nevalı Çori, Southeast Anatolia. *American Journal of Physical Anthropology*, 131, 181–193. <https://doi.org/10.1002/ajpa.20395>
- Melikichvili, G. A. (1974). Quelques Aspects du Regime Socio-Economique des Societes Anciennes du Proche-orient. *Acta Antiqua - Academiae Scientiarum Hungaricae*, XXII(1–4), 79–90. <https://core.ac.uk/download/pdf/35146367.pdf>
- Miller, N. F., & Marston, J. M. (2012). Archaeological Fuel Remains as Indicators of Ancient West Asia Agropastoral and Land-Use Systems. *Journal of Arid Environments*, 86, 97–103. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jaridenv.2011.11.021>
- Monahan, B. H. (2000). *The Organization of Domestication at Gritille, a Pre-Pottery Neolithic B site in Southeastern Turkey* [Northwestern University]. <https://doi.org/9974327>
- Özbudun, S., & Uysal, G. (2015). *50 Soruda Antropoloji* (3. Baskı). Bilim ve Gelecek Kitaplığı.
- Peters, J., von den Driesch, A., & Helmer, D. (2005). The upper Euphrates-Tigris basin: cradle of agropastoralism? In J.-D. Vigne, J. Peters, & D. Helmer (Eds.), *The First Steps of Animal Domestication* (pp. 96–124). Oxbow.
- Sagona, A., & Zimansky, P. (2015). *Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye'nin En Eski Kültürleri MÖ 1.000.000 - 550* (Ö. Yılmaz (ed.); 1. Baskı). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Şenel, A. (2014). *Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi* (3. Baskı). İmge Kitabevi.
- Stein, G. (2005). Structural Parameters and Sociocultural Factors in the Economic Organization of Northern Mesopotamian Urbanism in the Third Millennium B.C. In G. Feinman & L. Nichols (Eds.), *The Archaeology of Colonial Encounters: Comparative Perspectives* (pp. 61–79). University of Utah Press.
- Swidler, A. (1986). Culture in Action: Symbols and Strategies. *American Sociological Review*, 51, 273–286. <https://doi.org/https://doi.org/10.2307/2095521>
- Toynbee, A. (1978). *Tarih Bilinci*. Bateş Yayınları.

Extended Abstract

Cultural elements such as technology, art, economy are belong to settled communities and they can be revealed through archaeological excavations as well as written sources, if there are any. However, in the case of nomadic communities, temporary shelters made of lightweight materials, there is a prejudice that they are "invisible communities" defined by only a small number of material which is only suitable for transportation. Through these prejudices, they tried to analyze the nomadic culture either the negative elements in the settlements or the written sources which are recorded by the settlers or ethnoarchaeological research. One of the important questions encountered during the studies carried out within the scope of the doctoral thesis titled "Archaeological Evidence of Nomadic Culture in the Southeastern Anatolia Region: An Ethnoarchaeological Study", which is carried out under the supervision of Prof. Dr. Mehmet Işık at the Department of Archaeology of the Institute of Social Sciences, Atatürk University, was "to what extent modern nomadic communities will reflect the ancient cultures". The way to understand any culture lies in this question;

"why and how did the changes or developments occur?"

Every society encounters various problems due to different reasons throughout its existence. It is predictable that members of these civilizations will try to improve ways to recover these obstacles in their societies while considering their physical and social environment. Moreover, each solution, will fundamentally change the civilization and eventually will alter the culture. The most important factor that creates culture is physical conditions, namely geography. This statement can be observed in the human response to the glacial and interglacial periods, between 12,000 and 9600 BC, and from information which has been obtained from this period, it can be concluded that geography, offers economic, social and psychological opportunities and limitations to people's daily life. Each community develops different adaptations to these possibilities and limitations. Based on type of civilization, for example, if it is a hunter-gatherer group and a farmer or pastoralist community, the way they meet with these needs meaning their ecological adaptations, will be different. Geographical features and natural resources are very essential in the development of an economic model. There is a close relationship between the environment and material culture, since items that are used, such as the dwellings, and the other tools are obtained directly from the natural sources, however the mentality of the community, behavior patterns and belief system are also very important in the formation of the social structure. Culture transferred by social learning is directly related to the historical process. While unisolated human communities are affected by the surrounding cultures, they maintain their ties with the source culture and combine new information with the old culture. Moreover, production relations such as collective or individual production, institutional mechanisms and division of labor also affect the socio-economic structure.

In order to study the society, one needs to understand the culture with all the factors that made it up. Specially working on nomadic culture, in which there are some natural and cultural difficulties in the search for material evidence, obtaining information from culture plays a vital role. In this research, the geographical and cultural effects of transforming from hunter-gatherer to production and from pastoralism to nomadism on the economic system are examined.

As a result of the research, it was concluded that culture is actually a local and special concept, and studies should be kept geographically limited but very detailed in terms of content, especially when examining nomadic culture, where written sources, namely first-hand information, are not yet available.